

MÜASİR TEXNOLOGİYALAR VƏ VİZUAL KOMMUNİKASIYA STRATEGİYALARI: AZƏRBAYCAN MUZEYLƏRİNİN EKSPOZİSİYA DİZAYNINDA YENİ YANAŞMALAR

H.Y. Əkbərli

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, Bakı, Azərbaycan
e-mail: hikmet.akbarli2000@gmail.com

Xülasə: Məqalədə Azərbaycan muzeylərində ekspozisiya dizaynının müasir texnologiyalar və vizual kommunikasiya vasitələri ilə yenilənməsi araşdırılır. İnteraktiv ekranlar, multimedia sistemləri və rəqəmsal həllərin ekspozisiya mühitinə təsiri təhlil edilir, beynəlxalq təcrübə ilə müqayisəli yanaşmalar təqdim olunur.

Açar sözlər: muzey dizaynı, ekspozisiya, vizual kommunikasiya, multimedia texnologiyaları, interaktiv sistemlər

Giriş

XXI əsrdə informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı cəmiyyətin bütün sahələrinə olduğu kimi mədəniyyət və incəsənət mühitinə də ciddi təsir göstərmişdir. Müasir muzeylər artıq yalnız eksponatların saxlanıldığı və nümayiş etdirildiyi məkan kimi deyil, həm də tamaşaçı ilə aktiv kommunikasiya yaradan, maarifləndirici və interaktiv funksiyalar yerinə yetirən mədəni platforma kimi fəaliyyət göstərirlər. Bu dəyişikliklər muzey ekspozisiyalarının təşkilində yeni yanaşmaların yaranmasına səbəb olmuşdur. Ənənəvi ekspozisiya prinsipləri tədricən rəqəmsal texnologiyalar və multimedia vasitələri ilə əvəz olunur, nəticədə ziyarətçi təcrübəsi daha dinamik və təsirli xarakter alır.

Muzey ekspozisiyası tamaşaçı ilə eksponat arasında əlaqə yaradan əsas vasitədir. Bu səbəbdən ekspozisiyanın dizaynı yalnız estetik görünüş deyil, həm də informasiyanın necə təqdim olunmasını müəyyən edən mühüm amildir. Müasir texnologiyalar ekspozisiyanın funksional imkanlarını genişləndirərək ziyarətçinin məlumatı daha rahat qəbul etməsinə şərait yaradır. İnteraktiv ekranlar, audio-vizual təqdimatlar, virtual reallıq sistemləri və rəqəmsal proyeksiyalar bu baxımdan geniş tətbiq olunan vasitələrdəndir.

Azərbaycan muzeylərində də son illərdə müasir texnologiyaların tətbiqi diqqət mərkəzində olmuşdur. Milli-mədəni irsin daha müasir üsullarla təqdim olunması, gənc auditoriyanın muzeylərə marağının artırılması və beynəlxalq muzey standartlarına uyğunlaşma bu istiqamətdə aparılan əsas məqsədlərdəndir. Bu proses xüsusilə yeni yaradılmış və yenidən qurulmuş muzeylərdə daha aydın müşahidə olunur. Müasir texnologiyalar vasitəsilə ekspozisiya yalnız vizual baxımdan deyil, həm də emosional və informativ cəhətdən daha təsirli formaya çevrilir [1].

Müasir texnologiyaların ekspozisiya dizaynında rolu

Muzey ekspozisiyalarında istifadə olunan texnologiyalar ziyarətçi ilə eksponat arasında əlaqənin gücləndirilməsinə xidmət edir. Ənənəvi ekspozisiyalarda tamaşaçı əsasən müşahidəçi rolunda çıxış edirdisə, müasir texnologiyalar sayəsində o, artıq ekspozisiyanın bir hissəsinə çevrilir. Bu yanaşma muzey mühitində interaktivlik anlayışını formalaşdırmışdır.

Sensor ekranlar və rəqəmsal informasiya panelləri eksponatlar haqqında daha geniş məlumat əldə etməyə imkan verir. Belə sistemlər vasitəsilə tamaşaçı eksponatın tarixi, istifadə məqsədi və mənşəyi barədə əlavə məlumatlarla tanış ola bilir. Bununla yanaşı, audio-bələdçi sistemləri müxtəlif dillərdə məlumat təqdim etməklə muzeylərin beynəlxalq auditoriya üçün əlçatanlığını artırır.

Multimedia texnologiyalarının tətbiqi ekspozisiyanın emosional təsir gücünü artıran mühüm vasitələrdən biridir. Video təqdimatlar, animasiyalar və proyeksiya texnologiyaları tamaşaçının diqqətini daha effektiv şəkildə cəlb edir. Xüsusilə tarixi mövzulu ekspozisiyalarda rəqəmsal rekonstruksiyalar keçmiş dövrün atmosferini canlandırmağa imkan yaradır. Bu yanaşma tamaşaçıda daha güclü emosional təəssürat formalaşdırır və məlumatın yadda qalmasını asanlaşdırır [2].

Virtual reallıq (VR) və artırılmış reallıq (AR) texnologiyaları son illərdə muzey dizaynında ən çox istifadə olunan yeniliklərdəndir. VR texnologiyası vasitəsilə tamaşaçı tarixi hadisələrin və ya qədim memarlıq nümunələrinin virtual mühitdə təqdim olunan modellərinə daxil ola bilir. AR texnologiyası isə real eksponat üzərində əlavə vizual məlumatların göstərilməsinə şərait yaradır. Bu sistemlər xüsusilə gənc auditoriyanın marağını artırmaq baxımından əhəmiyyətlidir.

Müasir ekspozisiya dizaynında işıqlandırma texnologiyaları da xüsusi rol oynayır. Işığın düzgün təşkili eksponatın estetik xüsusiyyətlərini ön plana çıxarmaqla yanaşı, ekspozisiyanın ümumi atmosferini formalaşdırır. LED işıqlandırma sistemləri həm enerji qənaəti, həm də eksponatların qorunması baxımından daha əlverişli hesab olunur. Müxtəlif rəng temperaturuna malik işıqlandırma vasitələri ekspozisiyanın emosional təsirini gücləndirməyə imkan verir [3].

Azərbaycan muzeylərində müasir texnologiyaların tətbiqi son illərdə daha intensiv xarakter almışdır. Azərbaycan Milli Xalça Muzeyi ekspozisiya həllərində rəqəmsal təqdimat vasitələrindən istifadə etməklə milli irsin müasir formada nümayişini təmin edir. Eyni zamanda Heydər Əliyev Mərkəzi interaktiv multimedia sistemləri və rəqəmsal təqdimat texnologiyaları ilə seçilən mədəniyyət məkanlarından biridir. Bu nümunələr göstərir ki, Azərbaycan muzeyləri beynəlxalq muzey təcrübəsinə uyğun olaraq texnoloji yeniliklərə inteqrasiya olunmağa çalışırlar.

Vizual kommunikasiya strategiyaları və ekspozisiya mühiti

Vizual kommunikasiya muzey ekspozisiyasının əsas komponentlərindən biridir. Muzeydə təqdim olunan məlumatın tamaşaçı tərəfindən düzgün qəbul edilməsi ekspozisiyanın vizual quruluşundan birbaşa asılıdır. Müasir muzey dizaynında vizual kommunikasiya yalnız dekorativ element kimi deyil, həm də informasiyanın ötürülməsini təmin edən əsas vasitə kimi qiymətləndirilir.

Ekspozisiya məkanında rəng həlləri xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Rəng tamaşaçının emosional vəziyyətinə təsir göstərən əsas vizual vasitələrdən biridir. Tünd tonlar dramatik atmosfer yaratdığı halda, açıq və neytral rənglər ekspozisiyanın daha rahat qəbul olunmasına şərait yaradır. Muzey dizaynında rəng seçimi eksponatın xarakterinə uyğun müəyyən edilir və ümumi kompozisiyanın harmoniyasını təmin edir.

Tipografiya və qrafik dizayn elementləri də vizual kommunikasiya strategiyalarının mühüm hissəsidir. Ekspozisiyada istifadə olunan mətnlərin oxunaqlı və estetik şəkildə təqdim olunması tamaşaçının məlumatı rahat mənimsəməsinə kömək edir. İnformasiya panellərində sadə və aydın dizayn prinsiplərinin tətbiqi müasir muzey dizaynının əsas xüsusiyyətlərindən hesab olunur [4].

Müasir muzeylərdə narrativ ekspozisiya yanaşması geniş tətbiq edilir. Bu üsul ekspozisiyanın müəyyən hekayə xətti əsasında qurulmasını nəzərdə tutur. Narrativ yanaşma tamaşaçının ekspozisiya ilə emosional əlaqəsini gücləndirir və ziyarət prosesini daha maraqlı edir. Multimedia texnologiyalarının tətbiqi isə bu hekayə xəttinin daha canlı və təsirli təqdim olunmasına imkan yaradır.

Azərbaycan muzeylərində vizual kommunikasiya strategiyalarında milli ornamentlərdən, dekorativ elementlərdən və etnoqrafik motivlərdən geniş istifadə olunur. Bu yanaşma milli mədəni identikliyin qorunmasına xidmət etməklə yanaşı, müasir dizayn prinsipləri ilə sintez yaradaraq ekspozisiyanın estetik dəyərini artırır.

Beynəlxalq təcrübədə yeni texnoloji yanaşmalar

Dünya muzeylərində tətbiq olunan müasir texnologiyalar muzey ekspozisiyalarının inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən əsas amillərdəndir. Xüsusilə Avropa və Amerika muzeylərində interaktiv texnologiyaların geniş tətbiqi muzeylərin maarifləndirici funksiyasını daha da gücləndirmişdir.

Müasir beynəlxalq muzey təcrübəsində “ağıllı muzey” konsepsiyası geniş yayılmışdır. Bu konsepsiya rəqəmsal idarəetmə sistemləri, mobil tətbiqlər, virtual bələdçilər və interaktiv xəritələrin istifadəsinə əsaslanır. Belə sistemlər ziyarətçiyə fərdi marşrut seçmək və eksponatlar haqqında əlavə məlumat əldə etmək imkanı yaradır.

Londondakı British Museum və Louvre Museum kimi dünya muzeylərində rəqəmsal texnologiyaların tətbiqi ekspozisiyanın daha geniş auditoriyaya çatdırılmasına şərait yaratmışdır. Onlayn sərgilər və virtual turlar vasitəsilə tamaşaçılar dünyanın müxtəlif nöqtələrindən muzey ekspozisiyalarını izləyə bilirlər.

Pandemiya dövründə virtual muzey layihələrinin geniş yayılması rəqəmsal texnologiyaların əhəmiyyətini daha da artırmışdır. Bir çox muzeylər onlayn platformalar vasitəsilə sərgilər təşkil etmiş və rəqəmsal kommunikasiya imkanlarını genişləndirmişdir. Bu proses gələcəkdə muzey fəaliyyətinin daha hibrid model əsasında inkişaf edəcəyini göstərir [5].

Azərbaycan muzeyləri üçün də beynəlxalq təcrübənin öyrənilməsi mühüm əhəmiyyət daşıyır. Xüsusilə VR və AR texnologiyalarının tətbiqi, interaktiv multimedia sistemlərinin genişləndirilməsi və rəqəmsal ekspozisiya həllərinin yaradılması gələcək inkişaf istiqamətləri kimi qiymətləndirilə bilər.

Azərbaycan muzeylərində perspektivlər və problemlər

Azərbaycan muzeylərində müasir texnologiyaların tətbiqi istiqamətində müəyyən uğurlar əldə olunsa da, bu sahədə bəzi problemlər hələ də qalmaqdadır. Texniki avadanlıqların yüksək maliyyə dəyəri və peşəkar mütəxəssis çatışmazlığı əsas çətinliklərdən hesab olunur. Bununla yanaşı, bəzi muzeylərdə ənənəvi ekspozisiya prinsiplərinin üstünlük təşkil etməsi müasir texnologiyaların tətbiqini məhdudlaşdırır.

Digər mühüm məsələ rəqəmsal texnologiyaların milli mədəniyyət xüsusiyyətlərinə uyğunlaşdırılmasıdır. Muzey ekspozisiyalarında texnologiyadan istifadə yalnız vizual effekt yaratmaq məqsədi daşımamalı, həm də eksponatın tarixi və mədəni dəyərinin düzgün təqdim olunmasına xidmət etməlidir.

Gələcək perspektivlər baxımından Azərbaycan muzeylərində rəqəmsal innovasiyaların daha geniş tətbiqi mümkündür. Xüsusilə interaktiv ekspozisiyalar, mobil tətbiqlər, virtual turlar və multimedia həlləri muzeylərin beynəlxalq rəqabət qabiliyyətini artıracaq əsas amillərdəndir. Bu istiqamətdə dövlət proqramları və beynəlxalq əməkdaşlıq layihələri mühüm rol oynaya bilər.

Nəticə

Müasir texnologiyalar və vizual kommunikasiya strategiyaları bu gün muzey ekspozisiyalarının formalaşdırılmasında əsas istiqamətlərdən biri hesab olunur. Rəqəmsal texnologiyaların inkişafı muzeylərin ənənəvi təqdimat üsullarını dəyişdirərək ekspozisiyaların daha interaktiv, informativ və estetik baxımdan zəngin formaya keçməsinə şərait yaratmışdır. Multimedia vasitələri, interaktiv ekranlar, virtual və artırılmış reallıq texnologiyaları tamaşaçı

ilə eksponat arasında daha güclü əlaqə yaradır və məlumatın daha effektiv mənimsənilməsini təmin edir.

Araşdırma göstərir ki, müasir ekspozisiya dizaynında vizual kommunikasiya yalnız dekorativ funksiya daşımır, həm də tamaşaçıya informasiyanın düzgün və sistemli şəkildə çatdırılmasına xidmət edir. Rəng həlləri, işıqlandırma sistemləri, qrafik elementlər və məkan kompozisiyası ekspozisiyanın emosional təsir gücünü artıran əsas vasitələrdir. Bu yanaşmalar ziyarətçinin muzey məkanında daha aktiv iştirakını təmin edir və ekspozisiyanın yadda qalmasını gücləndirir.

Azərbaycan muzeylərində də son illərdə müasir texnologiyaların tətbiqi istiqamətində mühüm addımlar atılmışdır. Xüsusilə yeni yaradılmış və yenidən qurulmuş muzeylərdə multimedia sistemləri və rəqəmsal təqdimat üsullarından istifadə milli mədəni irsin daha müasir formada təqdim olunmasına imkan yaratmışdır. Bununla yanaşı, beynəlxalq muzey təcrübəsinin öyrənilməsi və innovativ texnologiyaların tətbiqi Azərbaycan muzeylərinin inkişaf perspektivlərini genişləndirir.

Eyni zamanda tədqiqat nəticəsində müəyyən olunur ki, texnoloji yeniliklərin tətbiqi ilə bağlı bəzi problemlər də mövcuddur. Texniki avadanlıqların yüksək maliyyə dəyəri, peşəkar mütəxəssis çatışmazlığı və bəzi muzeylərdə ənənəvi yanaşmaların üstünlük təşkil etməsi bu sahənin inkişafını müəyyən qədər məhdudlaşdırır. Buna baxmayaraq, rəqəmsal innovasiyaların tətbiqi gələcəkdə Azərbaycan muzeylərinin beynəlxalq standartlara uyğun inkişafında mühüm rol oynaya bilər.

Beləliklə, müasir texnologiyalar və vizual kommunikasiya strategiyalarının muzey ekspozisiya dizaynına inteqrasiyası həm mədəni irsin qorunmasına, həm də onun tamaşaçıya daha təsirli şəkildə təqdim edilməsinə xidmət edir. Bu istiqamətdə aparılan yeniliklər muzeylərin yalnız sərgi məkanı deyil, həm də interaktiv mədəniyyət və təhsil platforması kimi fəaliyyət göstərməsinə şərait yaradır.

Ədəbiyyat

1. Ambrose T., Paine C. *Museum Basics*. 4th edition. New York: Routledge, 2018, pp. 112–129.
2. Dornier D. *Exhibition Design*. London: Laurence King Publishing, 2016, pp. 74–91.
3. Əfəndiyeva N. *Muzey ekspozisiyalarında müasir yanaşmalar*. Bakı: Elm, 2021, 145 s.
4. Hooper-Greenhill E. *Museums and Education: Purpose, Pedagogy, Performance*. London: Routledge, 2015, pp. 56–70.

5. Lord B., Lord G. *The Manual of Museum Exhibitions*. 2nd edition. London: Rowman & Littlefield, 2019, pp. 48–67.
6. McLean K. *Museum Exhibition Design: Communication and Interpretation*. New York: Wiley, 2014, pp. 97–118.
7. Parry R. *Museums in a Digital Age*. London: Routledge, 2017, pp. 133–148.

**MODERN TECHNOLOGIES AND VISUAL COMMUNICATION STRATEGIES:
NEW APPROACHES IN EXHIBITION DESIGN OF AZERBAIJAN MUSEUMS**

H.Y. Akbarli

Azerbaijan State Pedagogical University, Baku, Azerbaijan

Abstract: The article examines the modernization of exhibition design in Azerbaijani museums through contemporary technologies and visual communication strategies. Interactive systems, multimedia tools and digital presentation methods are analyzed in comparison with international museum practices.

Keywords: Museum design, exhibition, visual communication, multimedia technologies, interactive systems.